

TURİZM ŞİRKETLERİNİN FİNANSAL PERFORMANSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

The Evaluation of Financial Performance of Tourism Companies: Example Of Turkey

* Cemil SÜSLÜ

** Alpaslan ATEŞ

*** Mehmet Ali GÖK

ÖZET

Çalışmada, 2015-2016 yılları arasında Borsa İstanbul Turizm Endeksi'nde işlem gören turizm şirketlerinin finansal performanslarının ölçülmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada yöntem olarak Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) kullanılmıştır. Bu doğrultuda 2015 ve 2016 yılları arasındaki finansal performanslarını ölçmek üzere BİST Turizm Endeksi'nde yer alan 7 turizm şirketi araştırmaya dâhil edilmiştir. Şirketlere ait Likidite, Kaldıraç, Karlılık ve Faaliyet oranları ana kriter olarak seçilmiş ve ana kriterlere bağlı olarak da 16 alt kriter seçilerek turizm şirketlerinin finansal performans ölçümleri yapılmıştır. BİST Turizm Endeksi şirketleri performanslarında 2015-2016 dönemleri arasında dalgalanmaların yaşandığı görülmüştür. 2015 ile 2016 yılları arasında Türkiye'yi dolaylı ve doğrudan etkileyen olaylardan turizm şirketlerinin performanslarının etkilendiği saptanmıştır. Turizm şirketlerine olası bir kriz durumunda anında müdahale edebilmeleri ve acil durumlarda alternatif stratejiler oluşturabilmeleri adına önceden hareket ederek gerekli acil durum eylem planları oluşturmaları önerilmiştir. AHS yönteminin turizm şirketlerinin finansal performans ölçümünde kullanılmasıyla ilgili literatürde az sayıda çalışmaya rastlanılmıştır. Bu açıdan araştırma sonuçlarının ilgili yazına ve uygulayıcılara katkı sağlaması beklenmektedir.

doi.org/10.32958/gastoria.585266

Yazar Bilgileri

ORCID:

* 0000-0003-4164-1552

**0000-0002-0933-2664

***0000-0003-0923-6178

Email:

* cemil.suslu@iste.edu.tr

** alpaslan.ates@iste.edu.tr

*** mehmet.gok.sbe17@iste.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Analitik Hiyerarşi Süreci, Performans Ölçümü, Borsa İstanbul

ABSTRACT

In this study, it is aimed to measure the financial performances of tourism companies that are traded in the Stock Exchange Istanbul Tourism Index between the years 2015-2016. In this study, the Analytical Hierarchy Process (AHP) method was used. In this respect, 7 tourism companies in the BIST Tourism Index were included in the study in order to measure their financial performance between 2015 and 2016. The liquidity, leverage, profitability and operating rates of the companies were selected as the main criteria and 16 sub-criteria were selected depending on the main criteria and the financial performance measurement of tourism companies were carried out. There have been observed fluctuations of the performances of BIST Tourism Index companies between the periods of 2015-2016. Between 2015 and 2016, it was determined that the performances of tourism companies were affected by the events that directly and indirectly affect Turkey. Tourism companies have been advised to act in advance to create emergency action plans so that they can intervene immediately in case of a possible crisis and create alternative strategies in case of an emergency. Very few studies have been found in the literature regarding the use of AHP method in financial performance measurement of tourism companies. In this respect, research results are expected to contribute to the relevant literature and users.

Keywords: Analytical Hierarchy Process, Performance Measurement, Stock Exchange İstanbul

GİRİŞ

Turizm, her geçen gün küreselleşmenin de etkisiyle bütün dünyada önemi ve değeri artarak dünyanın en büyük hizmet sektörlerinden biri konumuna gelmiş ve 21. Yüzyıla damgasını vurmuştur (Crouch ve Ritchie, 1999: 138). Turizm sektörü bacasız bir sanayi sektörü olarak ülkelerin milli gelirlerinin büyümesinde, döviz girişi sağlamak suretiyle cari açığın kapanmasında, yeni iş ve istihdam yaratılmasında, yatırımların artırılmasında, bölgeler arası dengeli kalkınmanın sağlanmasında ve buna benzer birçok olumlu ekonomik etkiyle öne çıkmıştır (Avcıkurt ve Erdem, 2006: 48; Yoloğlu, 2015: 30). Sürekli büyüyen gelişme ve değişim trendi gösteren turizm sektörü Dünya Gayri Safi Milli Hasılası (GSMH) içinde %10,4' lük bir paya, küresel ihracat içinde %6,5' lik bir paya ve küresel istihdam üzerinde de %10' luk bir paya sahiptir (WTTC, 2019). Dünya ekonomisi üzerinde bu denli önemli bir söz sahibi olan turizm sektörü Türkiye ekonomisi üzerinde de önemli bir paya sahiptir. Türkiye' de turizm sektörünün konumuna bakacak olursak; Türkiye 2018 yılında 46 milyon turistten 29,5 milyar dolar turizm geliri elde etmiştir. Bu gelirlerin Türkiye GSMH' si içindeki payı %3,8 oranında, dış ticaret açığının finansmanında %54' lük bir payı sahip iken toplam ihracat gelirleri içindeki payı ise %18 oranında olup toplam istihdamın %8'lik bir kısmı turizm sektörü sayesinde sağlanmıştır (TUİK, 2019). Turizm sektörünün bu olumlu etkileri göz önüne alındığı zaman ise küresel bazda bütün ekonomiler için ne denli bir önem arz ettiği ortaya çıkmaktadır.

Turizm sektörünün, yaratmış olduğu olanaklardan yararlanarak ülke ekonomisine büyük girdiler sağlayan birçok paydaşı vardır. Bu paydaşlarından biride turizm işletmeleridir. Günümüz yoğun rekabet ortamı, işletmeleri ayakta kalmaları adına finansal performans ölçümü gibi bazı önemli değerlendirmeler yapmaya yönlendirmektedir. İşletmeler bu ölçümlerle kendi sonuçlarını sayısal veriler aracılığıyla görebildikleri için hedef ve amaçlarında oluşan sapmaları kolay bir şekilde tespit ederek, rakip işletmeler ile kendi konumlarını karşılaştırabilmekte, yapmış oldukları faaliyetlerin etkinlik ve verimlilik düzeylerini inceleyebilmektedirler. Bu sayede işletmeler kaynaklarını daha etkin kullanma ve yönetme fırsatı elde edebilmektedirler (Neely, Adams ve Crowe, 2001: 6-7). Literatüre bakıldığı zaman işletmelerin finansal performanslarını ölçmeye yönelik birçok performans değerlendirme yöntemi olduğu görülmektedir. Bu yöntemlerden biriside işletmelerin bütün kriterleriyle değerlendirilmesine, rakipleri ve geçmiş dönemleriyle karşılaştırılarak konumlarının belirlenmesine olanak sağlayan çok kriterli karar verme yöntemlerinden AHS yöntemidir (Sunar vd., 2018: 1168).

Bu çalışmada, AHS yöntemi ile belirlenen kriterler dikkate alınarak, Borsa İstanbul (BİST) Turizm Endeksi'nde faaliyette bulunan turizm şirketlerin 2015-2016 yıllarındaki finansal performanslarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak AHS yöntemi ile çalışmada kullanılacak kriterler belirlenerek model oluşturulmuştur. Oluşturulan modeldeki kriterler aracılığıyla BİST Turizm Endeksinde yer alan 7 turizm şirketinin 2015 ve 2016 yılı performanslarını ölçülmeye çalışılmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Literatür taramasında AHS yönteminin birçok farklı alan ve amaç için kullanıldığı çalışmalara yer verilmiştir. Örneğin; Türkiye'de il olması gereken ilçelerin değerlendirilmesi (Güngör vd., 2010); borsada işlem gören tekstil firmalarının finansal performansının

ölçülmesi (Kargın, 2010); bir üniversite için kaynak tahsisinin belirlenmesi (Ignatius Mustafa ve Goh, 2012); İş seçimi kriterlerini etkileyen kriter ve alternatiflerin belirlenmesi (Göktolga ve Gökalp, 2012); üçüncü parti lojistik firmanın belirlenmesi (Özbek ve Eren, 2012); iş planı yazılım seçimi (Hell, Krneta ve Krneta, 2013); futbolcu performanslarının değerlendirilmesi (Karaaltı, Ömürbek ve Köse, 2014); otomotiv sektöründe personel seçimi (Koyuncu ve Özcan, 2014); Ekoturizm merkezi için yer seçimi (Ar, Birdoğan, ve Özdemir, 2014). Hindistan elektrik panosu endüstrilerinde sürdürülebilir üretim uygulamalarının değerlendirilmesi (Gupta vd., 2015); Türkiye kömür işletmelerinin performans değerlendirilmesi (Aksoy, Ömürbek ve Karaaltı., 2015); akıllı telefon seçimi (Kecek ve Yüksel, 2016); bir telekomünikasyon şirketine tedarikçi seçimi (Günay ve Ünal, 2016); Pakistan'da rüzgar santrali kurulumu için uygun alanın seçilmesi (Ali vd., 2017); kurumsal kaynak planlaması için yazılım seçimi (Deniz vd., 2017); Ankara'da Monoray projelerinin seçimi (Gür, Hamurcu ve Eren, 2017); BİST' te işlem gören otomotiv imalat sektörü firmalarının finansal performanslarının analizi (Yanık ve Eren, 2017); eğitim helikopteri seçimi (Qian ve Wang, 2018); özel yüksek öğrenimde performans iyileştirme stratejisi model tasarımı (Hartati vd., 2018); sigorta şirketlerinin performanslarının değerlendirilmesi (Lu ve Zhu, 2018); BİST turizm şirketlerinin performanslarının değerlendirilmesi (Sunar vd., 2018); Güney Burkina Faso'daki ortak orman yönetiminin etkinliğinin değerlendirilmesi (Etongo vd., 2018) gelişmekte olan ülkelerdeki etkili ve sürdürülebilir kırsal kalkınma müdahaleleri için geçim faaliyetleri sıralamasında AHS' nin öneminin belirlenmesi (Baffoe, 2018); edge/bulut platformları için dağıtılmış IoT veri tabanlarının değerlendirilmesi (Alelaiwi, 2018); Malezya'da binaların tadilat değerlendirme şeması için ağırlıklandırma sisteminin geliştirilmesi (Kamaruzzaman vd., 2018); Avrupa birliği ülkeleri ile Türkiye'nin ekonomik göstergelerinin karşılaştırılması (Özbek ve Demirkol, 2019); Kırıkkale Üniversitesi kampüsü için çevreye duyarlı en uygun ring araçlarının seçimi (Süt, Hamurcu ve Eren, 2019); yamaç paraşütü sahalarının belirlenmesi (Kuşçu Şimşek vd. 2019). Ve benzeri gibi çalışmalarda AHS yönteminden yararlanılmış olduğu literatür taramasında saptanmıştır.

Alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde AHS yöntemi hem nitel hemde nicel özellik barındıran alan ve konularda kullanılabildiği görülmektedir. Literatür taraması sonucunda AHS yöntemi ile birçok alanda ve konuda çalışmalar yapılmış olmasına karşın turizm şirketlerinin finansal performans ölçümünde kullanılmasıyla ilgili literatürde çok az sayıda çalışmaya rastlanılmıştır. Yapılan bu çalışmada da ise AHS yöntemi Borsa İstanbul Turizm Endeksi şirketlerinin finansal performanslarını değerlemek amacıyla kullanılmaktadır. Bu açıdan araştırma sonuçlarının ilgili yazına ve uygulayıcılara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS)

Çeşitli karar verme durumlarında karmaşık ve yapılandırılmamış sorunları analiz etmede kullanılan çok kriterli ve güçlü bir karar verme yöntemi olan AHS 1970'li yıllarda T.L. Saaty tarafından geliştirilmiştir (Etongo vd., 2018: 32). AHS seçim süreçlerinde hem nitel hemde nicel olan birçok kriteri dikkate almakla birlikte karmaşık problemleri ana hedef ve alt kriterler çerçevesinde şekillenen bir hiyerarşik yapı yardımıyla daha küçük ve

Turizm Şirketlerinin Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği
Cemil SÜSLÜ, Alpaslan ATEŞ, Mehmet Ali GÖK

yönetilebilir parçalara ayırdığı için analizleri kolaylaştırarak daha güvenilir ve sağlıklı sonuçların elde edilmesine olanak sağlamaktadır (Li, Knights ve Dunn, 2008: 177). Bu yöntemde her karar vericinin girdi olarak öznel yargıları ve her alternatifin çıktı olarak ölçülebilen ağırlıkları bulunmaktadır. Karmaşık ve birbirleriyle rekabet içinde olan ihtiyaç ve çıkarların karşılanmasında ilgi düzeylerine göre seçimlerin sıralanmasına olanak vermesi AHS yönteminin en güçlü yanıdır. Esnek bir yapıya sahip olan AHS yöntemi paydaşlarına çift yönlü karşılaştırma yoluyla her bir faktör için göreceli ağırlıklar (öncelik) atamalarına izin vermektedir (Baffoe, 2018: 198-199).

AHS yöntemi yardımıyla gerçekleştirilecek olan bir karar verme sürecinde işlemler en basit haliyle 7 aşama gerçekleştirilmektedir. İlk olarak amaçlanan hedefi, bu hedefe ulaşmak için gereken alt kriterleri ve alternatifleri içeren bir hiyerarşi ağacının oluşturulmasıyla karar süreci başlamaktadır. Sonrasında ise sırasıyla; önceliklerin tespit edilmesi, ikili karşılaştırma matrislerinin oluşturulması, öncelik vektörünün hesaplanması, tutarlılık oranının hesaplanması, öncelik değerlerinin hesaplanması ve duyarlılık analizi aşamalarıyla karar verme süreci işlemleri gerçekleştirilmektedir (Saaty, 2008: 85; Li, Knights ve Dunn, 2008: 178; Yılmaz, Eroğlu ve Erdaş, 2017: 413). Öncelik derecelerin belirlenmesi T.L. Saaty tarafından AHS tekniği için tasarlanmış olan göreceli değerlendirme skalasında yer alan 1-9 arası sayısal değerler yardımıyla gerçekleştirilmektedir. İkili karşılaştırmalarda tersi olma durumu vardır. Örneğin X kriteri Y kriterine göre 7 derece önemli ise bu durumda tam tersi olarak Y kriteri X kriterine göre 1/7 dereceden önemlidir şeklinde sayısal ifadelerle gösterilmektedir (Günay ve Ünal, 2016: 39). Söz konusu göreceli değerlendirme skalası aşağıdaki Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1. Göreceli Değerlendirme Skalası

DEĞERLER	TANIMLARI	AÇIKLAMASI
1	Önemi Eşit	İki faktörün önemi eşit derecededir.
3	Önemi Biraz Daha Fazla	Faktörün biri biraz daha önemlidir.
5	Önemi Oldukça Fazla	Faktörün biri oldukça fazla önemlidir.
7	Önemi Çok Fazla	Faktörün biri yüksek derecede önemlidir.
9	Önemi Son Derece Fazla	Faktörün biri kesin olarak daha önemlidir.
2,4,6,8	Ara Değerler	Ara değerler, karada orta yolun bulunması gerektiğinde kullanılır.

Kaynak: Saaty, 2008: 125

AHS yönteminde ikili karşılaştırmalardan sonraki adım karar vericilerin vermiş olduğu cevapların tutarlılığının kontrol edilmesi için tutarlılık indeksinin belirlenmesi gerekmektedir. Oluşturulan ikili karşılaştırma matrislerinin tutarlı olabilmesi ve analize devam edilebilmesi için hesaplanan tutarlılık oranının 0,10 veya daha küçük değerlere sahip olması gerekmektedir (Ünal, 2011: 6). Tutarlılık oranları hesaplanırken değişkenler baz alınarak rassallık endeksinden yararlanılmaktadır. AHS yönteminde tüm bu adımlar gerçekleştirildikten sonra her alternatif için bir bileşik ağırlık vektörü üretmek üzere tematik ve bireysel göstergelerin hesaplanan göreceli ağırlıkları toplanarak sıralandırmaları sağlanmaktadır.

Formülasyon

Araştırmada BİST Turizm Endeksinde işlem gören turizm şirketlerinin finansal performanslarını ölçmek için kullanılacak kriterler Ecer ve Günay (2014), Tayyar vd. (2014) tarafından yapılan çalışmalardan yararlanılarak belirlenmiştir. BİST Turizm Endeksinde yer alan turizm şirketlerinin finansal performanslarını ölçmek için kullanılan kriterler Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2. Finansal Göstergeler ve Formülasyonları

Finansal Göstergeler	Alt Göstergeler	Formülasyon
Likidite	Cari Oran	Dönen Varlık/Kısa Vadeli Borç
	Asit Test Oranı	(Dönen Varlık-Stoklar) /Kısa Vadeli Borçlar
	Nakit oran	(Hazır Değerler + Menkul Kıymetler) /Kısa Vadeli Borçlar
Kaldıraç	Borç/Öz Sermaye Oranı	Toplam Borç /Öz Sermaye
	Borç Oranı	Toplam Borç/Toplam Varlıklar
	Kısa Vadeli Borçların Ağırlığı Oranı	Kısa Vadeli Borçlar/Toplam Varlıklar
	Öz Sermaye Çarpanı Oranı	Toplam Varlıklar/Öz Sermaye
	Uzun Vadeli Borç/Toplam Varlık Oranı	Uzun Vadeli Borçlar/Toplam Varlıklar
Karlılık	Brüt Kâr Marjı	Brüt Satış Kârı/Net Satışlar
	Net Kâr Marjı	Net Kâr/Net Satışlar
	Toplam Varlık Karlılığı	Net Kâr/Toplam Varlıklar
	Öz Sermaye Karlılığı	Net Kâr/Öz Sermaye
	Faiz ve Vergi Öncesi Kâr/Toplam Varlık Oranı	Faiz ve Vergi Öncesi Kâr/Toplam Varlıklar
Faaliyet	Aktif Devir Hızı	Satışlar/Aktif Toplamı
	Alacak Devir Hızı	Net Satışlar/Ticari Alacaklar
	Stok Devir Hızı	Satışların Maliyeti/Ortalama Stok

Kaynak: Ecer ve Günay, 2014; Tayyar vd., 2014 çalışmalarından uyarlanmıştır.

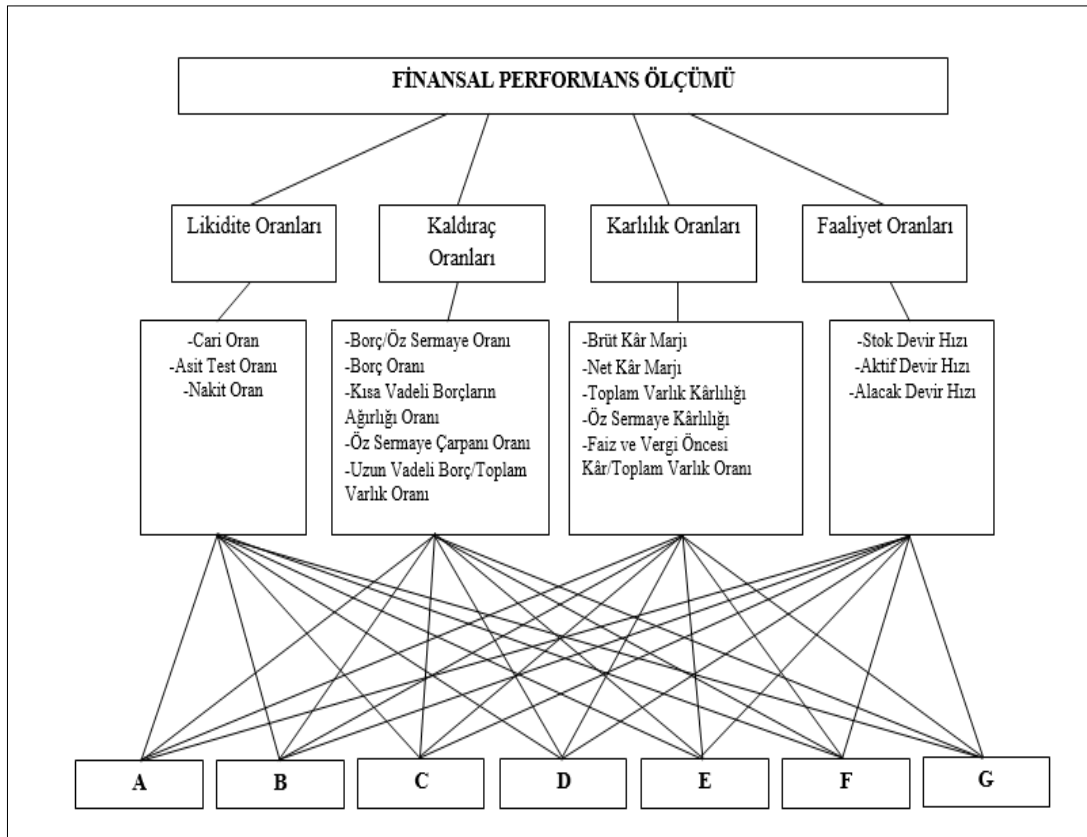
BİST Turizm Endeksinde yer alan turizm şirketlerinin finansal performanslarının ölçülmesi amacıyla 4 ana kriter ve 16 alt kriter belirlenmiştir. Belirlenen kriterler görüşme tekniği ve mail yoluyla AHS yöntemi ve Borsa İstanbul alanında çalışmalar yapan 8 uzman ve akademisyene gönderilerek kriterler birbirleri arasında ikili karşılaştırma matrisler yardımıyla önem derecelerine göre sıralandırılmıştır. Karar sürecinde birden fazla değerlendirici kriter olduğu için alanında uzman 8 kişinin görüşleri doğrultusunda oluşturulan matrislerden, geometrik ortalamaları alınarak tek bir matris oluşturulmuştur. Kriterler AHS yöntemiyle ağırlıklandırılarak kriterlerin nispi ağırlıkları tespit edilmiştir.

Turizm Şirketlerinin Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği
Cemil SÜSLÜ, Alpaslan ATEŞ, Mehmet Ali GÖK

Daha sonra, BİST Turizm Endeksinde yer alan 7 turizm şirketi çalışmanın alternatifleri olarak seçilmiştir. Belirlenen kriterleri kullanmak suretiyle karar verme hiyerarşisinde bulunan her bir kriter alternatiflerle kıyaslanmıştır. Sonuç olarak oluşturulan model ile çalışmanın amacına uygun bir şekilde BİST Turizm Endeksinde faaliyette bulunan turizm şirketlerinin 2015- 2016 yılları arasında ki performansları ölçülerek en iyi ve en kötü performansı sergileyen turizm şirketleri tespit edilip sıralanmıştır.

Aşağıdaki Şekil 1’de yer alan hiyerarşik yapı modeli, ilk önce likidite oranları, kaldıraç oranları, karlılık oranları ve faaliyet oranları olmak üzere 4 ana kritere ayrılmış sonrasında ise her bir ana kriter de kendi içerisinde alt kritere ayrılarak oluşturulmuştur.

Şekil 1. BİST Turizm Endeksinde İşlem Gören Turizm Şirketlerinin Finansal Performanslarını Belirleme Karar Hiyerarşisi

BULGULAR

Tablo 3. Belirlenen Ana ve Alt Kriterlerin Ağırlıklandırılması

Ana Kriterler	Ağırlıkları	Alt Kriterler	Ağırlıkları
Likidite	,2279	K1 Cari Oran	,294
		K2 Asit Test Oranı	,122
		K3 Nakit Oran	,576
Kaldıraç	,1230	K4 Borç/Öz Sermaye Oranı	,417
		K5 Borç Oranı	,162
		K6 Kısa Vadeli Borçların Ağırlığı Oranı	,087
		K7 Öz Sermaye Çarpanı Oranı	,269
		K8 Uzun Vadeli Borç/Toplam Varlık Oranı	,063
Karlılık	,5666	K9 Brüt Kâr Marjı	,081
		K10 Net Kâr Marjı	,416
		K11 Toplam Varlık Kârlılığı	,163
		K12 Öz Sermaye Kârlılığı	,227
		K13 Faiz ve Vergi Öncesi Kâr/ Toplam Varlık Oranı	,060
Faaliyet	,0821	K14 Aktif Devir Hızı	,658
		K15 Alacak Devir Hızı	,240
		K16 Stok Devir Hızı	,099

Yukarıdaki Tablo 3'te alanında uzman kişilerce oluşturulan ikili karşılaştırma matrislerinin sonuçlarına yer verilmektedir. Ana kriterlerin ağırlıkları incelendiğinde Karlılık değeri (,5666) en önemli ana kriter olmuştur. Devamında sırasıyla, 2279 ağırlık ile Likidite değeri, ,1230 ile Kaldıraç değeri ,0821 ile Faaliyet değeri şeklinde sıralanmıştır.

Tablo 4. 2015 ve 2016 Yılları İkili Karşılaştırmalar Sonucunda Kriterler ve Şirketlere Göre Hesaplanan Değerleri.

2015 Yılı		A	B	C	D	E	F	G
Likidite	K1	,153	,133	,043	,037	,241	,022	,368
	K2	,213	,171	,036	,044	,416	,037	,080
	K3	,251	,148	,034	,035	,416	,034	,079
Kaldıraç	K4	,255	,110	,059	,173	,295	,076	,027
	K5	,231	,095	,054	,162	,352	,072	,030
	K6	,285	,113	,045	,113	,285	,045	,113
	K7	,222	,114	,050	,175	,333	,078	,025
	K8	,193	,054	,064	,195	,368	,098	,024
Karlılık	K9	,056	,146	,041	,054	,262	,116	,321
	K10	,413	,023	,110	,225	,063	,110	,053
	K11	,098	,036	,209	,053	,091	,091	,419
	K12	,076	,030	,190	,041	,060	,127	,473
	K13	,137	,041	,161	,069	,069	,052	,469
Faaliyet	K14	,040	,062	,173	,029	,148	,075	,471
	K15	,188	,260	,058	,031	,376	,057	,025
	K16	,077	,303	,053	,135	,373	,035	,021
2016 Yılı		A	B	C	D	E	F	G
Likidite	K1	,112	,121	,048	,037	,165	,027	,487
	K2	,128	,185	,047	,033	,388	,027	,188
	K3	,194	,096	,045	,063	,358	,044	,197
Kaldıraç	K4	,111	,307	,037	,132	,205	,028	,177
	K5	,185	,083	,038	,155	,275	,038	,223
	K6	,142	,118	,057	,184	,254	,057	,184
	K7	,168	,083	,038	,168	,277	,038	,225
	K8	,137	,061	,044	,125	,296	,037	,296
Karlılık	K9	,213	,043	,094	,034	,052	,173	,387
	K10	,028	,314	,124	,315	,052	,124	,039
	K11	,030	,069	,165	,123	,030	,156	,422
	K12	,024	,044	,176	,083	,098	,187	,384
	K13	,029	,082	,149	,174	,062	,041	,460
Faaliyet	K14	,067	,028	,137	,047	,067	,175	,475
	K15	,242	,057	,057	,057	,428	,130	,026
	K16	,072	,131	,042	,248	,422	,062	,020

Yukarıda ki Tablo 4’te dört ana kriterler, on altı alt kriter ve şirketlerin 2015 ve 2016 yıllarına ait ikili karşılaştırmaları sonucunda AHS yöntemi yardımıyla hesaplanan değerleri yer almaktadır.

Tablo 5. Tutarlılık Endeksi

Ana Kriterler (,03)																
Likidite			Kaldıraç				Karlılık				Faaliyet					
,01			,05				,04				,01					
Alt Kriterler 2015																
K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14	K15	K16	
,09	,06	,09	,05	,04	,01	,06	,05	,03	,06	,02	,03	,04	,04	,04	,04	,09
Alt Kriterler 2016																
K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14	K15	K16	
,08	,06	,05	,03	,03	,03	,02	,02	,04	,08	,03	,05	,05	,04	,03	,08	

Ana kriterler ve alt kriterler için oluşturulan matrislerin karar vericileri birden fazla olduğu için tutarlılık oranları her biri ayrı hesaplanmış ve değerleri Tablo 5’te sunulmuştur. Oluşturulan matrislerin hesaplanan tutarlılık oranları 0,10 değerinden daha az olması yapılan uygulamanın tutarlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 6. 2015 Yılı İkili Karşılaştırmalar Neticesinde Ağırlıklandırılmış Kriterler

		A	B	C	D	E	F	G
Likidite	K1	,0102	,0089	,002	,0029	,0162	,0015	,0247
	K2	,0059	,0047	,0010	,0012	,0116	,0010	,0022
	K3	,0329	,0195	,0045	,0046	,0547	,0044	,0104
Kaldıraç	K4	,0131	,0057	,0030	,0089	,0151	,0039	,0014
	K5	,0046	,0019	,0010	,0032	,0070	,0014	,0006
	K6	,0030	,0012	,0004	,0012	,0030	,0004	,0012
	K7	,0073	,0037	,0016	,0058	,0110	,0025	,0008
	K8	,0015	,0004	,0004	,0015	,0028	,0007	,0001
Karlılık	K9	,0025	,0067	,0019	,0025	,0121	,0053	,0148
	K10	,0975	,0055	,0259	,0532	,0150	,0259	,0126
	K11	,0091	,0033	,0193	,0049	,0084	,0084	,0388
	K12	,0120	,0048	,0299	,0064	,0094	,0200	,0743
	K13	,0047	,0014	,0055	,0023	,0023	,0018	,0161
Faaliyet	K14	,0041	,0164	,0029	,0073	,0202	,0019	,0011
	K15	,0007	,0012	,0034	,0005	,0029	,0014	,0092
	K16	,0015	,0021	,0004	,0002	,0030	,0004	,0002
Toplam		,2116	,0880	,1049	,1068	,1954	,0819	,2092

Yukarıdaki Tablo 6’da 2015 yılında BİST Turizm Endeksinde yer alan turizm şirketlerinin ana kriterler ve alt kriterler aracılığıyla hesaplanan değerleri ve kriterlerin ağırlıklandırılmalarıyla her bir şirketin ve kriterin performans değerlerinin hesaplanması sunulmaktadır. Turizm şirketlerinin hesaplanan performans puanlarına göre; en yüksek puana sahip olan şirket ,2116 puan ile A şirketi olmuştur. Devamında sırasıyla ,2092

performans puanıyla G şirketi, ,1954 performans puanıyla E şirketi, 1068 performans puanıyla D şirketi, ,1049 performans puanıyla C şirketi, ,0880 performans puanıyla B şirketi, ,0819 performans puanıyla F şirketi şeklinde olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7.2016 Yılı İkili Karşılaştırmalar Neticesinde Ağırlıklandırılmış Kriterler

		A	B	C	D	E	F	G
Likidite	K1	,0075	,0081	,0032	,0024	,0111	,0018	,0327
	K2	,0035	,0051	,0013	,0009	,0108	,0007	,0052
	K3	,0255	,0126	,0059	,0083	,0471	,0057	,0259
Kaldıraç	K4	,0057	,0158	,0019	,0068	,0105	,0014	,0091
	K5	,0037	,0016	,0007	,0031	,0055	,0007	,0044
	K6	,0015	,0012	,0006	,0019	,0027	,0006	,0019
	K7	,0055	,0027	,0012	,0055	,0092	,0012	,0074
Karlılık	K8	,0010	,004	,0003	,0009	,0023	,0002	,0023
	K9	,0098	,0020	,0043	,0015	,0024	,0080	,0178
	K10	,0066	,0743	,0293	,0745	,0125	,0293	,0093
	K11	,0028	,0064	,0153	,0114	,0028	,0145	,0391
Faaliyet	K12	,0038	,0070	,0277	,0130	,0154	,0295	,0604
	K13	,0010	,0028	,0051	,0060	,0021	,0014	,0158
	K14	,0039	,0071	,0022	,0134	,0228	,0033	,0011
Faaliyet	K15	,0013	,0005	,0027	,0009	,0013	,0034	,0093
	K16	,0019	,0004	,0004	,0004	,0035	,0010	,0002
Toplam		,0858	,1487	,1028	,1516	,1625	,1035	,2427

Tablo 7’de 2016 yılında BİST Turizm Endeksinde yer alan turizm şirketlerinin ana kriterler ve alt kriterler aracılığıyla hesaplanan değerleri ve kriterlerin ağırlıklandırılmalarıyla her bir şirketin ve kriterin performans değerlerinin hesaplanması sunulmaktadır. Turizm şirketlerinin hesaplanan performans puanlarına göre; en yüksek puana sahip olan şirket ,2427 puan ile G şirketi olmuştur. Devamında sırasıyla ,1625 performans puanıyla E şirketi, ,1516 performans puanıyla D şirketi, ,1487 performans puanıyla B şirketi, ,1035 performans puanıyla F şirketi, ,1028 performans puanıyla C şirketi, ,0858 performans puanıyla A şirketi şeklinde tespit edilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İşletmeler açısından bakıldığında, belirlenen amaçlara ve hedeflere ulaşılabilmesi, işletmelerin varlığını devam ettirebilmek adına oldukça önemlidir. Belirlenen hedef ve amaçlar gerçekleştirilirken işletmelerin makro ve mikro çevresindeki gelişmeler, işletmeleri

Turizm Şirketlerinin Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği
Cemil SÜSLÜ, Alpaslan ATEŞ, Mehmet Ali GÖK

olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Yatırımcılar mevcut sermayeleri ile yatırım yapma kararını alırken yatırım yapacağı sektörle ilgili bir takım bilgi ve analizleri incelemektedir. Doğru bir yatırım ile sermaye korunabilmekte ve bu açıdan değerlendirildiğinde yatırım yapılacak olan sektör hakkında yapılan analizlerin önemi artmaktadır. Ayrıca turizm sektörünün yapısı gereği içinde faaliyette bulunduğu ekonomik konjonktürden, makroekonomik olmayan diğer yaşanmış olumsuz etkenlerden kolayca etkilenebilmektedir. Bu çalışmanın baz alındığı 2015-2016 dönemlerinde Türkiye'yi doğrudan etkileyen Rus uçak krizi ve terör olayları gibi olumsuz olayların yanında, Türkiye'nin en büyük ziyaretçi potansiyelini oluşturan Rusya'nın yaşamış olduğu Ruble krizi gibi Türkiye'yi dolaylı olarak etkileyen olumsuzlukların yaşandığı bilinmektedir (Kılınç vd., 2016).

Bu çalışmada BİST turizm endeksinde faaliyet gösteren 7 turizm şirketinin KAP' tan elde edilen finansal tabloları yardımıyla, AHS yöntemini kullanarak finansal performansları hesaplanmış ve karşılaştırılmıştır. Araştırmada sonuç olarak genel değerler incelendiğinde yaşanan Türkiye'ye dolaylı ve doğrudan etkisi olan olumsuz gelişmelerin bütün şirketlerin verilerinde dalgalanmalara neden olduğu gözlenmiştir. Borsa İstanbul Turizm Endeksinde işlem gören turizm şirketlerinin 2015-2016 yılları arasında ki sergilediği performanslarına genel olarak bakıldığında, A ve C şirketlerinin performansları sıralamada düşüş göstermiş, diğer B, D, E, F ve G şirketlerinin performanslarının yükselmiş olduğu gözlenmiştir. Bunun bir sonucu olarak A ve C şirketlerinin diğer şirketler ile karşılaştırıldığında performans sıralamalarındaki değişimi, olası bir kriz durumunda müdahale edemediklerini ve acil durumda alternatif stratejiler oluşturmadıklarını veya oluşturulan alternatif stratejilerin yeteri kadar etkili olmadıkları söylenebilir. Olumsuz yönde en çok etkilenen şirketin 2015 yılında en iyi performansa sahip olan ve 2016 yılında gerileyerek en kötü performansı gösteren A şirketi olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak BİST Turizm Endeksinde işlem gören turizm şirketlerine olası bir kriz durumunda anında müdahale edebilmeleri ve acil durumlarda alternatif stratejiler oluşturabilmeleri adına önceden hareket ederek gerekli acil durum eylem planları oluşturmalarının olağan dışı durumlarda daha erken önlem almaları bakımından iyi olacağı düşünülmektedir. Genel olarak bakıldığında performans puanı düşük olan şirketlerin finansal yükümlülüklerini yerine getirebilmek, varlıklarını ve kaynaklarını etkin bir şekilde kullanarak kar yaratma hususunda başarılarını arttırmak için etkin bir varlık ve kaynak yönetimi politikası benimsemeleri önerilebilir. Bu şekilde turizm şirketlerinin performanslarını yükseltebilecekleri düşünülmektedir.

Araştırmada edilen sonuçların turizm şirketleri yöneticilerine, turizm sektörü yatırımcılarına ve fon sağlayıcılarına olağan dışı ve acil durumlarda yol gösterici olması bakımından büyük bir önem arz ettiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, E., Ömürbek, N. ve Karaaltı, M. (2015). AHS temelli MULTIMOORA ve COPRAS yöntemi ile Türkiye Kömür İşletmeleri'nin performans değerlendirmesi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(4): 1-28.
- Alelaiwi, A. (2018). Evaluating distributed IoT databases for edge/cloud platforms using the analytic hierarchy process. *Journal of Parallel and Distributed Computing*. (124): 41-46.
- Ali, Y., Butt, M., Sabir, M., Mumtaz, U. and Salman, A. (2017): Selection of suitable site in Pakistan for wind power plant installation using analytic hierarchy process (AHS), *Journal of Control and Decision*, 1-12.
- Ar, İ.M., Birdoğan, B. ve Özdemir, F. (2014). Kuruluş yeri seçiminde Bulanık AHS-VIKOR yaklaşımının kullanımı: otel sektöründe bir uygulama, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (13): 93-114.
- Avcıkurt, C. ve Erdem, B. (2006, 09–12 Kasım). Turizmde Bölgesel Tanıtma Faaliyetlerinin İç Turizmi Geliştirmedeki Rolü: Eğridir Yöresine İlişkin Bir Model Önerisi. 2. Ulusal Eğirdir Turizm Sempozyumu, Isparta, Türkiye
- Baffoe, G. (2018). Exploring the utility of Analytic Hierarchy Process (AHS) in ranking livelihood activities for effective and sustainable rural development interventions in developing countries. *Evaluation and Program Planning* (72): 197–204.
- Crouch, G. I. and Ritchie J. R. B. (1999). Tourism, Competitiveness, and Societal Prosperity. *Journal of Business Research*, 44(3): 137–152.
- Deniz, Y., Özen, Ö. ve Koçak, A. (2017). Bulanık Analitik Hiyerarşi ve Bulanık Dematel yöntemleri kullanılarak kurumsal kaynak planlaması yazılım seçimi ve değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi: Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(3): 929-957.
- Ecer, F. ve Günay, F. (2014). Borsa İstanbul'da işlem gören turizm şirketlerinin finansal performanslarının Gri İlişkisel Analiz yöntemiyle ölçülmesi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25(1): 35- 48.
- Etongo, D., Kanninen, M., Epule, T. E., and Fobissie, K. (2018). Assessing the effectiveness of joint forest management in Southern Burkina Faso: A SWOT-AHS analysis. *Forest Policy and Economics*, (90): 31–38.
- Göktolga, Z.G. ve Gökalp, B. (2012). İş Seçimini Etkileyen Kriterlerin ve Alternatiflerin AHS metodu ile belirlenmesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(2): 71-86.
- Gupta, S., Dangayach, G. S., Singh, A. K. and Rao, P. N. (2015). Analytic Hierarchy Process (AHS) model for evaluating sustainable manufacturing practices in Indian electrical panel industries. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, (189): 208–216.
- Günay, Z. ve Ünal, Ö.F. (2016). AHS-TOPSIS yöntemi ile tedarikçi seçimi (bir telekomünikasyon şirketi örneği), *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1): 37-53.
- Güngör, İ., Bakan, H., Aksu, M., Kiremitçi, S., Göksu, A. ve Göçen, S. (2010). Türkiye’de il olması uygun olan ilçelerin AHS yöntemi ile değerlendirilmesi, *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(2):1-16.

Turizm Şirketlerinin Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği
Cemil SÜSLÜ, Alpaslan ATEŞ, Mehmet Ali GÖK

- Gür, Ş., Hamurcu, M. ve Eren, T. (2017). Ankara’da Monoray projelerinin Analitik Hiyerarşi Prosesi ve 0-1 Hedef Programlama yöntemleri ile seçimi, *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 23(4): 437-443.
- Hartati, S., Sari, K. P. and Abadi, S. (2018). Model design of performance improvement strategy of private higher education using Analytic Hierarchy Process (AHS) method and Multivariate Data Analysis (MDA), *bit-Tech*, 1(2): 48-64.
- Hell, M., Krneta, M. and Krneta, P. (2013). Application of AHS method for the selection of business plan software, *Croatian Operational Research Review (CRORR)*, 4, 223-234.
- Ignatius, J., Mustafa, A. and Goh, M. (2012). Modeling funding allocation problems Via AHS-Fuzzy TOPSIS, *International Journal of Innovative Computing, Information and Control*, 8(5A), 3329-3340.
- Kamaruzzaman, S. N., Lou, E. C. W., Wong, P. F., Wood, R. and Che-Ani, A. I. (2018). Developing weighting system for refurbishment building assessment scheme in Malaysia through Analytic Hierarchy Process (AHS) approach. *Energy Policy*, 112, 280–290.
- Karaaltı, M., Ömürbek, N. ve Köse, G. (2014). Analitik Hiyerarşi Süreci temelli TOPSIS ve VIKOR yöntemleri ile futbolcu performanslarının değerlendirilmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(1): 25-61.
- Kargın, M. (2010). Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci ve ideal çözüme yakınlığa göre sıralama yapma yöntemleri ve tekstil sektöründe finansal performans ölçümü’2, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1): 195-216.
- Kecek, G. ve Yüksel, R. (2016). Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) ve Promethee teknikleriyle akıllı telefon seçimi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, (49): 46-62.
- Kılınç, C., Ateş, A., Sunar, H. and Coşkun, M. (2016, 24-26 November). Crisis affecting tourism relations between Turkey And Russia, 6th International Youth Science Forum “Litteris Et Artibus”. Lviv, Ukraine.
- Koyuncu, O. ve Özcan, M. (2014). Personel seçim sürecinde Analitik Hiyerarşi Süreci ve TOPSIS yöntemlerinin karşılaştırılması: otomotiv sektöründe bir uygulama. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(2): 195-218.
- Kuşçu Şimşek, Ç., Türk, T. ve Ödül, H. (2019). Determination of paragliding fields with GIS-based Analytic Hierarchy Process. *Cografya Dergisi – Journal of Geography*. 38, s.1-10.
- Li, S. X., Knights, P. and Dunn, D. (2008). Geological uncertainty and risk: Implications for the viability of mining projects. *Journal of Coal Science and Engineering*, (14): 176–180.
- Lu, M. and Zhu, K. (2018, 5–6 July). Performance evaluation of the insurance companies based on AHS, in AIP Conference, Maharashtra, India.
- Neely, A., Adams, C. and Crowe, P. (2001). The performance prism in partice, *Measuring Business Excellence*, 5(2): 6-12.
- Özbek, A. ve Demirkol, İ. (2019). Avrupa Birliği ülkeleri ile Türkiye’nin ekonomik göstergelerinin karşılaştırılması, *Yönetim ve Ekonomi* 26(1): 71-91.
- Özbek, A. ve Eren, T. (2012). Üçüncü Parti Lojistik (3PL) firmanın Analitik Hiyerarşi Süreciyle (AHS) belirlenmesi. *International Journal of Engineering Research and Development*, 4(2), 46-54.

Turizm Şirketlerinin Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği
Cemil SÜSLÜ, Alpaslan ATEŞ, Mehmet Ali GÖK

- Qian, Y. and Wang, H. (2018). Training helicopter selection based on Analytic Hierarchy Process. 7th International Conference on Energy, Environment and Sustainable Development (ICEESD 2018). Atlantis Press.
- Saaty, T. L. (2008). Decision making with the analytic hierarchy process. *International Journal of Services Sciences*, 1, 83–98.
- Sunar, H., Gökçe, F., Ateş, A., Kılınç, C. ve Yılmaz, R. (2018, 20-21 Nisan). 2013-2016 Karlılık Oranları ile AHS- TOPSİS yöntemleri kullanılarak performans değerlendirilmesi: Borsa İstanbul'da yer alan turizm şirketleri örneği 2013-2016. VII. Ulusal III. Uluslararası Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu, İskenderun Teknik Üniversitesi, Hatay, 1167-1182.
- Süt, N.İ., Hamurcu, M. ve Eren, T. (2019). Kampüste yeşil ulaşım uygulaması: ring araçlarının seçimi için bir karar verme süreci, *Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 5(1): 9-21.
- Tayyar, N., Akcanlı, F., Genç, E. ve Erem, I. (2014). BİST'e kayıtlı bilişim ve teknoloji alanında faaliyet gösteren işletmelerin finansal performanslarının Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHS) ve Gri İlişkisel Analiz (GİA) yöntemiyle değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ocak Sayısı, 19-40.
- Travel & Tourism Economic Impact 2019 World, WTTC, (2019).<https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2019/world2019.pdf> (Erişim Tarihi: 10.02.2019).
- Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK (2019). <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>. (Erişim Tarihi: 14.03.2019).
- Ünal, Ö. F. (2011). Analitik Hiyerarşi Prosesi ve personel seçimi alanında uygulamaları, *Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 3(2): 18-38.
- Yanık, L. ve Eren, T. (2017). Borsa İstanbul'da işlem gören otomotiv imalat sektörü firmalarının finansal performanslarının AHS, TOPSIS, ELECTRE ve VIKOR yöntemleri ile analizi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13): 165-188.
- Yılmaz, M., Eroğlu, A. ve Erdaş, M.L. (2017). AHS ve TOPSİS yöntemleri ile işletme kredibilitésinin değerlendirilmesi: Borsa İstanbul endeksinde kayıtlı işletmeler üzerinde bir çalışma, *International Journal of Academic Value Studies*, 3 (9):411-432.
- Yoloğlu, Y. (2015). *İktisadi büyüme yönüyle turizm sektörünün ekonomik etkileri ve fayda artırıcı politikalar*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi) Gaziantep Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Gaziantep.